



Universiteit
Leiden

The Netherlands

Druk op Deventer: diplomatie van een stad vanwege een Noorse schat, 1538-1548

Sicking, Louis; Dorssers, Wiel; Peeters, Thérèse

Citation

Sicking, L., Dorssers, W., & Peeters, T. (2019). Druk op Deventer: diplomatie van een stad vanwege een Noorse schat, 1538-1548. *Leidschrift*, 34(oktober: Diplomatie buiten haar boekje. New Diplomatic History door de eeuwen heen), 15-34. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3180770>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3180770>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Druk op Deventer. Diplomatie van een stad vanwege een Noorse schat, 1538-1548

Louis Sicking, Wiel Dorssers, Thérèse Peeters

Inleiding

In 1538 raakte de stad Deventer verwickeld in een diplomatieke affaire die haar tien jaar in de greep zou houden. De aartsbisschop van Noorwegen, Olav Engelbrektsson, was het jaar ervoor zijn land ontvlucht met medeneming van een groot deel van de kerkschat van de Nidaros-kathedraal in Trondheim – waaronder de bijl van Sint Olav, de heilige koning van Noorwegen – en een aantal andere kostbare objecten. Hij vluchtte naar de Nederlanden. Na zijn aankomst in Enkhuizen reisde de kerkvorst door naar Lier in Brabant, waar hij als balling zou verblijven tot zijn dood in februari 1538. In Enkhuizen had hij de goederen overgedragen aan de Deventer Bergenvaarder Jan de Quade, hoogstwaarschijnlijk om ze uit handen van zijn schuldeisers te houden.¹ Over waarom de aartsbisschop moest vluchten, en waarom zijn goederen in Deventer terecht kwamen, zullen we nog te spreken komen.

De schat die ‘buten wille en weten der regierders van Deventer heymelickerwise’ naar de stad vervoerd was, bracht haar in grote problemen.² Vrijwel meteen maakten verschillende en zeer uiteenlopende partijen er aanspraak op: Christiaan III van Denemarken en Noorwegen, Frederik II, de latere paltsgraaf, handelaren uit Deventer, Amsterdam en Lübeck, en de Noorse edelvrouw Inger van Austrât, die namens de nakomelingen van haar schoonzoon, de Deense edelman Nils Lykke³,

¹ Het onderzoek voor dit artikel is mede uitgevoerd in het kader van het MA research seminar *Diplomacy, War and Peace, 1400-1700*, opleiding geschiedenis, Universiteit Leiden in 2012-2013. De auteurs danken Ian Peter Grohse voor zijn waardevolle commentaar op een eerdere versie van dit artikel. De gebruikelijke disclaimer is van toepassing. Johan van Holteren aan Eske Bille, 10 februari 1541, Deventer, Oud Stadsarchief (hierna OSA) inv. nr. 470f, 51a. Informatie [1538] Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 28a.

² Zo omschrijft de stad het in een memorie uit 1547: ‘Instructie ende Informatie van den guederen so die ertzbisshop van Dronthen bynnen der stadt Deventer in bewaeringe gestalt hefft’, 1547, Deventer, Oud Stadsarchief, inv. nr. 470d, ia-f.

³ Nils Lykke was getrouwd met één van de dochters van Inger van Austrât, Eline. Na het overlijden van Eline knoopte hij een relatie aan met haar jongere zus die

optrad. Alle betrokkenen oefenden druk uit op Deventer om de Noorse schatten in handen te krijgen. Dat leidde tot een intensieve correspondentie die voor een groot deel bewaard is gebleven in het archief van Deventer.⁴ Dit corpus van in totaal ruim honderd brieven – zowel minuten van uitgaande, als ontvangen brieven – staat aan de basis van dit artikel.

In Noorwegen vormt het vertrek van de laatste katholieke aartsbisschop een belangrijke cesuur in de nationale historiografie.⁵ Niettemin is de vraag wat er met de Noorse kerkchat is gebeurd, nooit uitputtend onderzocht. Meest recent heeft Audun Dybdahl over de kwestie geschreven. Hij heeft zich vooral bezig gehouden met de kunsthistorische vraag naar de aard van de objecten die deel uitmaakten van de verzameling goederen die Olav Engelbrektsson meenam.⁶ In Nederland heeft in het midden van de negentiende eeuw de bibliothecaris P.C. Molhuysen aandacht besteed aan de Noorse affaire. Hij beperkte zich tot de uitgave van één eigentijds document dat de affaire samenvatte en dat hij van een korte inleiding en voetnoten voorzag. Een systematische analyse van alle correspondentie liet hij achterwege.⁷ Dat ‘langwijdig werk’⁸ is nu alsnog uitgevoerd en relevant gemaakt door deze zaak te bestuderen in het kader van de zogenaamde nieuwe diplomatieke geschiedenis, die de laatste jaren

zwanger van hem raakte, wat naar de maatstaven van die tijd gelijk stond aan incest. Lykke werd vervolgens na een dubieus proces in Trondheim ter dood veroordeeld. G.A. Blom, *Trondheims historie 997-1997* I Hellig Olavs by. Middelalder til 1537 (Oslo 1997) 344, 346. L. Sicking, ‘New Light on the Flight of Archbishop Olav Engelbrektsson: A Watershed in Norwegian History’ in: L. Sicking, H. de Bles en E. des Bouvrie eds., *Dutch Light in the “Norwegian Night”. Maritime Relations and Migration across the North Sea in Early Modern times* (Hilversum 2004) 13-41: 23.

⁴ Deventer, Oud Stadsarchief, inventaris 470a tot en met h, documentnummers i tot en met 105. Het betreft de correspondentie, indusief bijlagen, van de stad over de Noorse schat. De stukken zijn gedeeltelijk uitgegeven in *Diplomatarium norvegicum*: https://www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html. Voor onderhavig artikel is gebruik gemaakt van foto’s van de originele stukken.

⁵ Meest recent Sigrun Høgetveit Berg, *Reformasjonen* (Oslo 2017) 77-84. Zie onder andere ook Øystein Rian, ‘Reformasjon som katastrofe I norgeshistorien’, *Historie* 15 nr. 1 (2005) 18-27.

⁶ A. Dybdahl ed., *Nidaros Domkirkes og geistlighets kostbarheter. Belyst ved 17 skriftlige kilder 1307-1577 med oversettelser og kommentarer* (Trondheim 2002) 43-50.

⁷ P.C. Molhuysen, ‘Procédure over goederen van den aartsbisschop van Drontheim’, *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren 1850*, 15 (Deventer 1849) 1-29.

⁸ Molhuysen, ‘Procédure’, 18.

op toenemende wetenschappelijke belangstelling mag rekenen.⁹ Deze nieuwe benadering van diplomatieke geschiedschrijving verruimt de enge opvatting dat alleen staten diplomatie bedreven. Ook steden, stedenbonden als de Hanze, en handelscompagnieën of religieuze orden namen deel aan diplomatiek verkeer. Naast deze aandacht voor zogenaamde niet-statelijke actoren heeft de nieuwe diplomatie ook belangstelling voor de rol die culturele aspecten en economische belangen speelden in diplomatieke contacten. Tenslotte is er binnen deze nieuwe benadering meer aandacht voor onderhandelingsprocessen en de gebruikte strategieën in diplomatieke conflicten en draait het niet alleen om de uitkomst van onderhandelingen.

In deze bijdrage komen al deze nieuwe invalshoeken samen. Daarbij staat de vraag centraal welke doelen Deventer met haar diplomatieke optreden nastreefde en in het verlengde daarvan, welke strategie de stad gebruikte om die doelen te bereiken. Was er sprake van een 'eigen' onafhankelijke diplomatie, of volgde de stad voornamelijk wat de 'hoge heren' haar opdroegen? Onze analyse van de Deventer correspondentie over de Noorse schat, die de periode 1538-1548 omvat, biedt de mogelijkheid om licht te werpen op het fenomeen van de stedelijke diplomatie en de belangen die voor een handelsstad meespeelden. Allereerst plaatsen we de aanwezigheid van de Noorse schat in Deventer in de juiste context, door in te gaan op de ontwikkelingen in Noorwegen en op de positie van Deventer in de Habsburgse Nederlanden. Vervolgens komt de in het Deventer archief bewaarde correspondentie aan bod en analyseren we de diplomatieke gebeurtenissen rond de Noorse schat. Tenslotte verbinden we de bevindingen over Deventer met de 'New Diplomacy', en gaan meer bepaald in op de betekenis van stedelijke diplomatie.

De positie van Noorwegen en Deventer

Gedurende de eerste decennia van de zestiende eeuw was Scandinavië het toneel van grote veranderingen op staatkundig, economisch en religieus

⁹ Zie bijvoorbeeld M. Ebben en L. Sicking, 'Nieuwe diplomatieke geschiedenis van de premoderne tijd. Een inleiding', *Tijdschrift voor geschiedenis* 127 nr. 4 (2014) 541-552; J. Watkins, 'Toward a New Diplomatic History of Medieval and Early Modern Europe', *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 38.1 (2008) 1-14; J. Black, *A History of Diplomacy* (Londen 2010).

gebied.¹⁰ De ambtsperiode van Olav Engelbrektsson (r. 1523-1537), de laatste rooms-katholieke aartsbisschop van Noorwegen, viel samen met deze woelige tijd en op alle drie de gebieden speelde de aartsbisschop een sleutelrol. In 1523 viel de Unie van Kalmar (1397-1523), waar Noorwegen samen met Denemarken en Zweden deel van uit maakte, uiteen. De laatste vorst van de Unie van Kalmar was Christiaan II (1513-1523). In de loop van diens regeerperiode ondervond hij steeds meer weerstand bij zijn onderdanen. In 1523 werd zijn regent in Zweden, Gustav Vasa, tot koning verkozen. Hiermee werd de Unie van Kalmar gereduceerd tot Denemarken en Noorwegen. Ook de Deense adel keerde zich van Christiaan II af en ging achter een oom van de vorst staan, Frederik van Holstein. Die werd in hetzelfde jaar 1523 tot koning van Denemarken gekroond. Christiaan II moest uitwijken naar de Nederlanden en verbleef daar in het Brabantse stadje Lier, waar later ook Olav zijn toevlucht zou nemen.¹¹ In 1536-1537 werd Noorwegen ingelijfd bij Denemarken onder koning Christiaan III. Met deze inlijving verloor het land zijn zelfstandigheid en werd een 'provincie' van Denemarken. Bovendien deed met Christiaan III de Reformatie er zijn intrede en beleefde de nationale katholieke kerk in Noorwegen haar einde.¹²

In de Noorse eindfase (1523-1537) valt met name het grote belang op van de geestelijkheid in het politieke landschap als vertegenwoordiger van zowel de kerk als de natie.¹³ Waar in Denemarken en Zweden de

¹⁰ M.F. Metcalf, 'Scandinavia, 1397-1560', in: T. A. Brady Jr., H. A. Obermann en J. D. Tracy ed., *Handbook of European History, 1400-1600. Late Middle Ages, Renaissance, and Reformation. Volume II: Visions, Programmes, and Outcomes* (Leiden, New York en Keulen 1995) 523-550; Sicking, 'New Light', 13-26.

¹¹ Metcalf, 'Scandinavia', 528, 531, 533; Danielsen et al., *Normy. A history from the Vikings to our own times* (Oslo, Stockholm and Copenhagen 1995), 93-94; L. Hamre, *Norsk politisk historie, 1513-1537* (Oslo 1998) 788.

¹² Zie de relevante artikelen in S. Imsen en S. Suphellen eds., *Norske historikere i utvalg* 7 Lydrikt 1537-1660 (Oslo 1981). Sicking, 'New Light', 13-14. In het bredere perspectief van de Scandinavische landen als geheel is het jaar 1523 echter als de belangrijkste cesuur te beschouwen. De gebeurtenissen in Noorwegen van 1537 zijn een bijna logisch vervolg op het uiteenvallen van de Unie van Kalmar. Metcalf, 'Scandinavia', 539.

¹³ Het voert te ver om de Noorse verwikkelingen hier uitvoerig uit de doeken te doen. S. Imsen, *Norges nedgang* (Oslo 2002). Meest gedetailleerd is L. Hamre, *Norsk politisk historie*. Voor een behandeling van de ontwikkelingen in het Engels: Metcalf, 'Scandinavia'; Sicking, 'New Light'; en K. Larsen, *A history of Norway* (New York 1948) 218-240.

aristocratie een belangrijke stem had in de Rijksraden, domineerde in Noorwegen de geestelijkheid de politiek. Aartsbisschop Olav Engelbrektsson werd zelfs voorzitter van de Noorse Rijksraad. In de loop der jaren maakte hij overal vijanden, waaronder een aantal Noorse edelen.¹⁴ De toch al numeriek beperkte inheemse adel werd vanaf 1523 gedomineerd door een handjevol ambitieuze figuren. Rond Inger van Austrât, de erfgename van één van de laatste oude adellijke families, verzamelde zich een aantal edelen waaronder de invloedrijke Deen Vincens Lunge, die het voortouw nam in de strijd om de macht. Inger, ook wel *fru* Inger of Inger Ottesdatter genoemd, was een ambitieuze en sterke persoonlijkheid.¹⁵ Ook zij ging een rol spelen in de Deventer kwestie door zich op te werpen als belanghebbende namens haar kleinkinderen die recht hadden op de goederen van hun vader Nils Lykke die door de aartsbisschop waren meegenomen.

De aartsbisschop kreeg het ook aan de stok met de verschillende troonpretendenten. Aanvankelijk steunde hij de afzetting van Christiaan II en de erkenning van Frederik van Holstein als koning van Noorwegen. Dat gebeurde onder voorwaarde dat de Raad een grotere invloed zou verkrijgen en dat de Noorse kerk tegen het Lutheranisme beschermd zou worden. Toen Frederik er later blijk van gaf aan beide voorwaarden niet te willen voldoen, veranderde de aartsbisschop van loyaliteit en steunde opnieuw Christiaan II. Wisselende loyaliteiten zouden een specialiteit van de aartsbisschop worden: afwisselend steunde hij Christiaan II, Frederik I van Holstein, Frederik II van de Palts, en na de dood van Frederik van Holstein in 1533, diens zoon en uiteindelijke koning, Christiaan III.¹⁶ In 1536, toen de door Olav zo gewenste poging van Frederik van de Palts om met steun van Karel V de Noorse kroon te veroveren, was mislukt en Christiaan de

¹⁴ O.J. Benedictow, *Fra rike til provins, 1448-1536*. Norges historie 5 (Oslo 1976) 336. Zie ook Ø. Rian, *Den aristokratiske fyrstestaten 1536-1648*. Danmark-Norge 1380-1814 2 (Oslo en Kopenhagen 1997)

¹⁵ R.B. Wærdahl, 'Why did Ingerd Ottesdotter let go her crown fiefs in 1529? King Frederik I and femail fief holders in Norway', *Mirator* 14 nr. 2 (2013) 97-110 en R.B. Wærdahl, 'Fru Ingerd Ottesdotters bruk av nettverksforbindelser i 1520- og 30-årenes Norge', *Den jyske historiker* 125 (2010) 53-72.

¹⁶ In de periode 1523-1536 veranderde de aartsbisschop maar liefst zeven keer van loyaliteit. Sicking, 'New Light', 17. Over *fru* Inger in het Engels K.E. Christopherson, 'Lady Inger and Her Family: Norway's Exemplar of Mixed Motives in the Reformation', *Church History*, 55, 1 (1986) 21-38.

strijd om de Deense en Noorse kronen had gewonnen, beseftte de aartsbisschop dat hem nog maar één uitweg restte: te vluchten.¹⁷

Op zijn vlucht naar de Nederlanden in het voorjaar van 1537 nam hij de schatten van de kathedraal van Trondheim en van andere kerken mee plus een 'halve tonne' met kleinodiën, die de inmiddels omgebrachte Nils Lykke, hadden toebehoord. De kerkschatten waren verdeeld over een 'lange kiste' en een 'tonne'.¹⁸ In de kist zaten allerlei kazuifels, koorkappen en altaarkleden, de ene nog mooier versierd dan de ander: met 'gulden bloemen', met 'witten stryphen' of met beeltenissen zoals die van 'sanct Oleff, hebbende in zyn handt eyn vergulden byll'. Belangrijk voor de Noorse traditie was de met zilver beslagen bijl van Sint Olav, patroon van de Nidaros-kathedraal en van heel Noorwegen. De ton bevatte allerlei zilveren en vergulde voorwerpen – patenen, kelken en monstransen, soms ingelegd met kostbare stenen –, en verschillende beelden van Sint Olav, de heilige maagd en van engelen. Deze kostbaarheden moeten ruim hebben voldaan als onderpand voor de schulden van de aartsbisschop. Zijn vlucht was in de geschiedenis van Noorwegen niet alleen een grote politieke en religieuze cesuur, maar door het meenemen van deze schatten ook een culturele. Hiermee kwam zeer 'beladen' erfgoed uit Noorwegen in Deventer terecht en zou daar voor een hoop moeilijkheden zorgen.

Hoe het kan dat de schatten in Deventer terecht kwamen, wordt duidelijk als we kijken naar de economische relatie tussen Noorwegen en de Nederlanden. Deventer, een Hanzestad, was in de Nederlanden het belangrijkste centrum voor de handel met Noorwegen.¹⁹ Stokvis was het voornaamste Noorse exportproduct en aartsbisschop Olav had aanzienlijke belangen in die handel.²⁰ Hij stond bij handelaren uit Deventer, Amsterdam en Lübeck in het krijt en zijn grootste schuldeisers bevonden zich in Deventer. Eén van hen was Jan de Quade. Hij werd een intumus van de aartsbisschop en begeleidde hem in 1537 op zijn vlucht naar Enkhuizen. De

¹⁷ J.J. Altmeyer, *Histoire des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le nord de l'Europe pendant le XVI^e siècle* (Brussel 1840) 409-410. Voor de precieze omstandigheden rondom de vlucht Sicking, 'New Light'.

¹⁸ Zie voor een inventaris van de goederen van 26 november 1539: Molhuysen, 'Procédure', 24-29.

¹⁹ Metcalf, 'Scandinavia', 526.

²⁰ A. Nedkvitne, *The German Hansa and Bergen, 1100-1600* (Cologne, Weimar and Vienna 2014) 200-207, 429.

Noorse schatten werden in zijn huis in Deventer opgeslagen.²¹ De aartsbisschop zelf heeft Deventer waarschijnlijk nooit aangedaan, vermoedelijk juist om direct contact met zijn schuldeisers te vermijden.

De Overijsselse Hanzestad raakte zo willens nillens betrokken bij een internationale affaire. Zoals de aartsbisschop had geschipperd tussen Noorse troonpretendenten, zo laveerde Deventer tussen de Hanze, het handelsnetwerk van Noord-Europese steden waarvan de stad deel uitmaakte, en de nieuwe landsheer, keizer Karel V, die in 1528, na een chaotische periode, Overijssel toevoegde aan zijn Nederlandse territoria.²² De belangrijkste Overijsselse steden, Deventer, Zwolle en Kampen, stemden met tegenzin in met de machtsovername door de keizer. Zij verloren een deel van hun autonomie, al bedongen zij in de Staten van Overijssel schriftelijke erkenning en handhaving van hun rechten en privileges.²³ In de praktijk leverde dit een hoop moeilijkheden op, zoals we ook tijdens de kwestie van de Noorse schatten zullen zien. Karel V eiste directe gehoorzaamheid en probeerde zo veel mogelijk de privileges te omzeilen in zijn streven naar eenwording van de Nederlanden. Het Deventer stadsbestuur maakte veelvuldig bezwaar tegen beslissingen van de centrale regering in Brussel, maar kon niet vermijden dat zij aan invloed verloor.²⁴ Hoewel de magistraten van de IJsselsteden gekozen bleven worden uit het lokale patriciaat, werd het lokale gezag door de centrale regering vaak gepasseerd. Brussel maakte gebruik van de stadhouders die orders getrouw opvolgden.²⁵

De spanning tussen Deventers positie als Hanzestad enerzijds en de integratie van Overijssel in de Nederlanden anderzijds speelde in de jaren 1530 al bij de Deense Successieoorlog op, toen Karel V de Sontvaart voor Hanzesteden verbood. Ook tijdens de strijd om de Noorse kroon van 1536-1537, waarbij Karel in oorlog was met Christiaan III, speelde dit belangenconflict voor Deventer opnieuw een rol. Het werd Holland en Zeeland verboden om de Sontvaart voort te zetten, maar dat gold niet voor

²¹ H. Slechte, *Geschiedenis van Deventer*, Deel I: Oorsprong en middeleeuwen (Zutphen 2010) 219.

²² J.I. Israel, *De Republiek 1477-1806* (Franeker 1996, twee delen; oorspronkelijk *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness and Fall, 1477-1806* (Oxford 1995) 61-79.

²³ Slechte, *Geschiedenis van Deventer*, Deel II: Nieuwe en Nieuwste Tijd (Zutphen 2010) 348; Israel, *De Republiek*, 72-73.

²⁴ Israel, *De Republiek*, 73

²⁵ Slechte, *Geschiedenis van Deventer*, Deel II, 350.

de Overijsselse Hanzesteden die hiervan enorm profiteerden.²⁶ Wanneer het zo uitkwam beriepen de Overijsselse steden, Deventer in het bijzonder, zich op het recht op bescherming van hun landsheer. Andere keren verlangden zij als Hanzesteden een uitzonderingspositie. Deventer en ook Kampen en Zwolle waren dus niet enkel willoze slachtoffers van belangentegenstellingen tussen de Hanze en de Habsburgers maar streefden hun belangen na door de ene keer een beroep te doen op het Hanzelidmaatschap en de andere keer op hun landsheer. Zo ook in de kwestie van de Noorse schatten.

De politieke en religieuze omslag in Scandinavië en de economische connecties tussen Noorwegen en Deventer leidden ertoe dat aartsbisschop Olav Engelbrektsson, de laatste 'held' uit de middeleeuwse geschiedenis van Noorwegen, samen met een belangrijk deel van het toenmalige Noorse culturele erfgoed naar de Nederlanden zeilde.²⁷ Doordat de schatten in Deventer belandden en alle Noorse troonpretendenten alsook de schuldeisers van de aartsbisschop er aanspraak op maakten, raakte het stadsbestuur betrokken in een internationale affaire die zijn weerga in Deventer niet kende.

Schat in de stad

In 1538 legden in Deventer verschillende schuldeisers beslag op de Noorse schat. Tot de crediteuren behoorden handelaren uit Deventer, Amsterdam en Lübeck en de kinderen van Nils Lykke voor wie *fru* Inger op kwam. Om deze reden weigerde de stad de goederen over te dragen aan een secretaris van het Hof van Holland die naar Deventer was gestuurd in opdracht van Maria van Hongarije. Maria gaf Deventer in een brief van 6 maart 1538 te kennen dat ze zou gaan bestuderen wat er met de goederen moest gebeuren. Enige tijd later ontving de regentes een brief van Christiaan III die stelde dat tot de goederen die de aartsbisschop had meegenomen 'nit allein eigenn propper guet, sondern des Reichs Norweggn unnd unnser eigennthumbe'

²⁶ H. Brand, 'De Zuiderzeesteden tussen Habsburg en de Hanze in de eerste helft van de zestiende eeuw. Een aanzet tot een positiebepaling', in: M. Damen en L. Sicking ed., *Bourgondië voorbij. De Nederlanden 1250-1650. Liber alumnorum Wim Blockmans* (Hilversum 2010) 279-293: 285-286.

²⁷ Vergelijk Rian, *Den aristokratiske fyrstestaten* en Benedictow, *Fra rike til provins*.

behoorden.²⁸ Kortom, de Noorse schat kwam de kroon van Denemarken en Noorwegen toe. In augustus wendde Frederik van de Palts zich per brief tot Deventer en deelde mee dat hij een vertegenwoordiger zou sturen, ene Gaudo.²⁹ Frederik, ook kandidaat voor de Deense en Noorse kroon, maakte eveneens aanspraak op de Noorse schat. Zijn claims op de kronen en de schat waren gebaseerd op zijn huwelijk met Dorothea van Denemarken, dochter van Christiaan II en een nichtje van Keizer Karel V.³⁰ Met hun brieven begon het diplomatieke spel dat zich de komende tien jaar rondom Deventer zou afspelen. Christiaan III en Frederik II van de Palts zouden de belangrijkste bedreiging vormen voor de belangen van de stad. Pas met de Vrede van Spiers in 1544 werd Christiaan door de Habsburgers als koning van Denemarken en Noorwegen erkend. Tot aan dat moment steunde de keizer Frederik. Dit halsstarrig vasthouden aan Habsburgse dynastieke belangen zou zeer nadelige gevolgen hebben, niet alleen voor Deventer maar voor de hele Nederlanden.³¹

De positie die de stad aan het begin van de Noorse kwestie innam, wordt duidelijk aan de hand van twee brieven die zij op 27 november 1539 verstuurde, één aan Frederik van de Palts, en één aan Maria van Hongarije. Volgens Deventer moest voorrang worden gegeven aan de crediteuren van de aartsbisschop. Omdat de meeste crediteuren van 'uitheymische en utlendige' afkomst waren, moest hun zaak door een door de keizer aan te stellen rechter worden getoetst.³² Hiermee sloot Deventer aan op de wens van Maria die de stad had opgedragen eenieder die aanspraak maakte op de Noorse goederen voor zich te ontbieden, 'sonder daerop te laten geschien lange oft formelle procedure' en over hun zaak te beslissen. De goederen die overbleven dienden in handen van Frederik gesteld te worden.³³ Terwijl voor Maria van Hongarije diens belang doorslaggevend was, hadden voor

²⁸ Altmeyer, *Histoire*, 420-421.

²⁹ Paltsgraaf Frederik aan Deventer, 6 augustus 1538, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 84.

³⁰ Molhuysen, 'Proœdure', 7-8. Maria aan Deventer, 24 oktober 1539, Deventer, OSA, inv. nr. 470h 85.

³¹ Laetitia V.G. Gorter-van Royen, *Maria van Hongarije, regentes der Nederlanden. Een politieke analyse op basis van haar regentschapsordonnanties en haar correspondentie met Karel V* (Hilversum 1995) 224-227; Louis Sicking, *Neptune and the Netherlands. State, Economy, and War at Sea in the Renaissance* (Leiden en Boston 2004) 238-239.

³² Deventer aan Paltsgraaf, 27 november 1539, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 35a; Deventer aan Maria, 27 november 1539, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 35b.

³³ Maria aan Deventer, 24 oktober 1539, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 85.

Deventer de rechthebbende crediteuren en erfgenamen de hoogste prioriteit. In haar brief aan Frederik gaf Deventer bovendien te kennen dat de stad bang was dat haar burgers en kooplieden in den vreemde hinder zouden ondervinden vanwege het feit dat de Noorse schat zich in de stad bevond. Men vreesde dat goederen van Deventenaren in beslag zouden worden genomen met alle nadelige gevolgen voor de handel.³⁴ Dit verklaart waarom Deventer voorrang gaf aan de crediteuren. De stad wilde haar eigen burgers en handelaren en daarmee de eigen economie beschermen.

In 1540 nam de druk op de stad toe. Maria van Hongarije werd ongeduldig, mogelijk omdat zij besprekingen voerde met Christiaan III over een verlenging van het driejarig bestand dat zij op 3 mei 1537 met hem had gesloten.³⁵ Zij was door Frederik op de hoogte gebracht van het feit dat de stad de Noorse goederen niet aan zijn vertegenwoordiger wilde overdragen zolang Christiaan III niet de verzekering wilde geven dat Deventenaren en hun goederen gevrijwaard zouden blijven van arrest in diens landen. De landvoogdes stelde dat Deventer nu juist 'zoo binnen als buyten dess. Nederlanden' arrestatie door de paltsgraaf van burgers en hun goederen riskeerde.³⁶ Opvallend is dat zowel Karel V zelf als Frederik zich in 1540 aanvankelijk nog in welwillende bewoordingen tot Deventer richtten. De keizer ging in april 1540 nog uit van wat in oktober 1539 overeen was gekomen: eerst de crediteuren en erfgenamen tevredenstellen en vervolgens de resterende goederen aan Frederik overdragen.³⁷ Die laatste kondigde op zijn beurt in juli 1540 aan dat hij de goederen in Deventer zou laten ophalen. Zijn brief aan de stad was een toonbeeld van welwillendheid, vertrouwen en goedgunstigheid.³⁸ In oktober voerde Karel V de druk op de stad op door een secretaris te sturen met de opdracht het stadsbestuur te bevelen de Noorse goederen over te dragen aan Frederik.³⁹

Het bestand tussen de Nederlanden en Denemarken werd in 1540 verlengd, maar bracht geen oplossing voor Deventer, omdat de Noorse goederen niet in het verdrag waren betrokken. De stad liet de regentes dan ook weten dat de goederen in Deventer zouden blijven totdat een nieuw

³⁴ Deventer aan Paltsgraaf, 27 november 1539, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 35a.

³⁵ R. Häpke, *Niederländische Akten und Urkunden zur Geschichte der Hanse und zur deutschen Seegeschichte* Band 1: 1531-1557 (München 1913) 335, doc. nr. 304.

³⁶ Maria aan Deventer, 15 februari 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 105.

³⁷ Karel V aan Deventer, 22 april 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 103.

³⁸ Paltsgraaf aan Deventer, 31 juli 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 102.

³⁹ Karel V aan Deventer, 4 oktober 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 44.

verdrag gesloten en de crediteuren betaald zouden worden.⁴⁰ Deventer kreeg hierbij steun van Kampen en Zwolle.⁴¹ De drie steden vreesden arrestatie van hun burgers en goederen in de landen van Christiaan III, zolang er geen overeenstemming zou worden bereikt tussen Karel V en de Deense koning. De laatste had namelijk geen afstand gedaan van zijn claim op de Noorse schat. De steden probeerden 'eene kleyne tyt [...] te] gewinnen ende groiten ongewinlicke schaden [...] te] vermyden'.⁴² Dit zou tot aan de Vrede van Spiers, die in 1544 tussen het Heilige Roomse Rijk en Denemarken werd gesloten, een terugkerend element worden van Deventers diplomatie: tijd rekken totdat aan de voorwaarden was voldaan waaronder de stad bereid was de Noorse schat uit handen te geven. Deze voorwaarden waren het betalen van de crediteuren van de overleden aartsbisschop en van de erfgenamen van Nils Lykke plus de garantie dat Deventer burgers en goederen gevrijwaard zouden blijven van arrestatie in de landen van Christiaan III – Denemarken-Noorwegen en Holstein – en die van Frederik.⁴³

Voorlopig werd daar niet aan voldaan, zeker niet toen in 1542 een nieuwe oorlog uitbrak tussen de Habsburgers en Denemarken, met alle nadelige gevolgen voor de handel van dien. De Sont werd versperd, waardoor niet alleen Hollandse schepen maar ook die uit Deventer, Kampen en Zwolle getroffen werden.⁴⁴ De Hanzesteden hoefden niet meer, zoals voorheen, op een uitzonderingspositie te rekenen.⁴⁵ Deventer

⁴⁰ Deventer aan Maria en aan Karel V, 20 oktober 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 48 bcd.

⁴¹ Kampen en Zwolle aan Maria, 20 oktober 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 47a.

⁴² Deventer aan Karel V en aan Maria, 20 oktober 1540, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 48ab.

⁴³ Deventer aan Paltsgraaf, 16 juni 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 54. Deventer aan Maximiliaan van Egmond, 8 juli 1542, Deventer, OSA, inv. nr. 470d, ix; Deventer aan Paltsgraaf, 16 juni 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 54; Deventer aan Maria, 19 november 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 55; Deventer aan Maria, 24 november 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 56.

⁴⁴ W. Blockmans, *Keizer Karel V 1500-1558. De utopie van het keizerschap* (Leuven en Amsterdam 2000) 81; Sicking, *Neptune*, 238-239.

⁴⁵ "Iselschen stede alze Deventer, Campen, Swolle [...] nu des valles gelijk anderen Hollanderen vor unfrende geschattet [werden] unde ehre guder hir [...] vor prysz gedeelt". Kantoor van de Hanze in Bergen aan Deventer, 20 augustus 1542, in: Häpke, *Niederländische Akten*, 387, doc. nr. 415; Christoffel Huitfeld die hier

beklaagde zich bij de Overijsselse stadhouder, Maximiliaan van Egmond, dat inwoners van de drie steden huizen, familie en koopwaar in Noorwegen bezaten en dat de handel met dit land en met het Oostzeegebied ernstig zou worden geschaad.⁴⁶ Ondertussen beschuldigde Frederik Deventer ervan te heulen met de vijand – Christiaan III – door de Noorse goederen achter te houden.⁴⁷ Maria van Hongarije nam deze beschuldiging over en merkte in een brief aan de stad op dat ‘al waert soe dat deselve goeden soudén toecommen den voors. Hertoge van Holste[i]n [= Christiaan III]’, dan nog behoorde Deventer ze over te dragen aan Frederik.⁴⁸ De stad hield echter vast aan haar eisen.⁴⁹

De Vrede van Spiers van 23 mei 1544, waarmee de keizer Christiaan III als koning van Denemarken-Noorwegen erkende, leek een keerpunt te vormen in de kwestie van de Noorse schat. Christiaan III liet met deze erkenning zijn claim op de Noorse goederen varen. Daarmee was Deventer een stap dichterbij een oplossing van de affaire gekomen. Frederik, die in de strijd om de Deense troon het onderspit had moeten delven, vormde nu het voornaamste obstakel voor Deventer. Frederik van de Palts, die in 1544 van een prins zonder land tot de rang van keurvorst steeg door het overlijden van Lodewijk van de Palts, werd ineens iemand

genoemd wordt is dezelfde als Christoffell Wijtfelt, “Capitteyn Richter ende Stadtholder” van Christiaan, de koning van Denemarken, uit document 28 waar we dit hoofdstuk mee begonnen: Informatie van der Saicken Bynnen Deventer, 1538, Deventer, OSA, inv. nr. 470f, 28a.

⁴⁶ Deventer aan Maximiliaan van Egmond, 8 juli 1542, Deventer, OSA, inv. nr. 470 d, ixb.

⁴⁷ Dit verwijt komt later nog een keer terug. In een brief van de Paltsgraaf aan Maria (Paltsgraaf aan Maria, 29 oktober 1545, Deventer, OSA, inv. nr. 470d, VIII, schreef hij dat Deventer de overgave van de goederen aan de Paltsgraaf had geweigerd ten faveure van Christiaan III, die op de eerste plaats niets met de zaak van doen had en op de tweede plaats een vijand van Karel V en zijn erflanden was. Hiermee handelde Deventer dus met de vijand en tegen elk gebod van de eigen landsheer in. Molhuysen, ‘Procedure’, 13-14.

⁴⁸ Maria aan Deventer, 2 oktober 1542, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 89. Maria aan Deventer, 5 november 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 71.

⁴⁹ Deventer aan Maximiliaan van Egmond, 8 juli 1542, Deventer, OSA, inv. nr. 470d, ix; Deventer aan Paltsgraaf, 16 juni 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 54; Deventer aan Maria, 19 november 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 55; Deventer aan Maria, 24 november 1543, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 56.

waarmee de keizer rekening moest houden.⁵⁰ Het is dan ook niet zo vreemd dat Karel V en Maria van Hongarije zich op het standpunt stelden dat de Noorse goederen na betaling van de schuldeisers naar de paltsgraaf moesten gaan. De schat uit Trondheim kan worden beschouwd als een troostprijs voor het echec dat Frederik geleden had na jaren door de Habsburgers naar voren te zijn geschoven als kandidaat voor de Deense troon. Zowel Karel V als de paltsgraaf stuurden vertegenwoordigers naar Deventer. De Friese geleerde Viglius van Aytta van Zwichem, lid van de Geheime Raad, die in zijn jonge jaren nog korte tijd op de kapittelschool in Deventer had gezeten, zou het verdrag van Spiers met een brief van de keizer persoonlijk komen toelichten.⁵¹ De paltsgraaf vertrouwde erop dat hiermee de Noorse zaak spoedig zou worden beslist. Daarin zou hij zich vergissen.

Frederik hield de druk op de ketel door ermee te dreigen dat hij Deventer burgers in zijn gebied zou arresteren wanneer de stad hem de schat niet zou overhandigen.⁵² In strijd met de vrede van Spiers eiste hij bovendien 7.000 gulden van de stad als vergoeding van de schade die hij als gevolg van haar optreden had geleden.⁵³ Deventer meldde niet veel later dat Frederik een lading wijn van een Deventer handelaar op de Rijn in beslag had laten nemen. De volgende jaren bleef het patroon hetzelfde: de stad beklagde zich over de paltsgraaf; de regentes steunde de stad en wees op de noodzaak eerst de crediteuren te betalen, en de paltsgraaf ging over op actieve tegenwerking van de Deventer handel. Hij verbood haar inwoners twee jaar lang in zijn gebieden te komen en voegde de daad bij het woord door een Deventenaar te arresteren.⁵⁴

Pas in 1547 leek er schot in de zaak te komen toen de paltsgraaf zich bereid toonde tot oplossing van de Noorse kwestie en Deventer de hulp inriep van Karel V, diens vice-kanselier Johan van Naves en stadhouder Maximiliaan van Egmond. In haar brieven aan de keizer beklemtoonde Deventer haar recht op bescherming door de landsheer.⁵⁵ De

⁵⁰ R. Häpke, *Niederländische Akten*, 421, doc. nr. 479. F. Postma, *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat 1507-1549* (Zutphen 1983) 115.

⁵¹ Karel V aan Deventer, 3 juni 1544, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 92. Postma, *Viglius*, 15, 85-86, 117.

⁵² Paltsgraaf aan Deventer, 7 juni 1544, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 90.

⁵³ Postma, *Viglius*, 127, 129.

⁵⁴ Maria aan Deventer, 2 december 1544, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 97.

⁵⁵ Paltsgraaf aan Deventer, 15 november 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 76. Deventer aan Karel V, 22 februari 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 68a, 69 abcd, 100a. Deventer aan Maximiliaan van Egmond, 22 februari 1547, Deventer,

stad wendde zich per brief ook direct tot de paltsgraaf en schuwde daarin een vrij onderdanige toon niet: 'so dienslicken ende oitmodelicken als mogelicken' werd gevraagd of de keurvorst een einde wilde maken aan het arrest van Deventer goederen en burgers.⁵⁶ In het najaar van 1547 volgde een doorbraak toen de Raad van State in Brussel liet weten dat de paltsgraaf ertoe was overgehaald toe te staan dat Deventenaren voortaan weer ongestoord in zijn land handel mochten drijven. Voorwaarde was wel dat de kwestie van de Noorse schat door bemiddeling van Maria van Hongarije zou worden opgelost.⁵⁷ Deventer werd gevraagd een afgezant naar Brussel te sturen 'um een eynde in deser saecken te maecken'.⁵⁸

De feitelijke afhandeling van de kwestie liet toch nog even op zich wachten omdat de regentes niet in Brussel was. Zij had zich bij haar broer in Augsburg vervoegd, waar van september 1547 tot juli 1548 de Rijksdag gehouden werd en waar ook de paltsgraaf aanwezig was. Terwijl Deventer de zaak wilde laten rusten totdat de regentes zou zijn teruggekeerd, stelde de Raad van State de stad gerust door erop te wijzen dat Maria in Augsburg met Frederik in contact zou treden om 'zijn eyntelicke meyningen' over de kwestie te vernemen.⁵⁹ Dat de stad de zaak toch nog niet helemaal vertrouwde, liet zij doorschemeren in een brief van 12 december 1547 waarin zij opnieuw de hoop uitsprak op bescherming van de landsheer wanneer de keurvorst onverhoopt alsnog bezwaren zou maken.⁶⁰ Dat ook de keizer zijn geduld verloor, bleek een kleine maand later toen hij Deventer opdroeg de Noorse goederen 'ter stondt ende zonder vertreck' in handen te stellen van zijn zuster of, wanneer zij afwezig was, van de Raad van State, omdat de zaak met de paltsgraaf inmiddels beklonken was.⁶¹ Frederik van de Palts was in 1545 tot het protestantisme overgegaan en had troepen

OSA, inv. nr. 470g, 68b, 100b. Deventer aan Johan van Naves, 22 februari 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470g, 69d. Deventer aan Karel V, 14 september 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470d, 14.

⁵⁶ Deventer aan de paltsgraaf, 12 augustus 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 13.

⁵⁷ Raad van State aan Deventer, 14 november 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 77a.

⁵⁸ Brussel(?) aan Deventer, 14 november 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 17.

⁵⁹ Deventer aan de Raad van State, 12 december 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 16a. De Raad van State aan Deventer, 4 januari 1548 (ns), Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 99.

⁶⁰ Deventer aan de Raad van State, 12 december 1547, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 16b.

⁶¹ Karel V aan Deventer, 28 januari 1548 (ns), Deventer, OSA, inv. nr. 470h, 70c.

geleverd aan het Schmalkaldisch Verbond dat in 1546 en 1547 een oorlog voerde tegen Karel V. Laatstgenoemde behaalde hierin de overwinning, en na een knieval van Frederik mocht deze van de keizer zijn landen en titels behouden. Enkele dagen later, op 22 december 1547 nodigde de keurvorst afgezant Viglius bij zich aan tafel in Augsburg. Postma, de biograaf van Viglius, vermoedt dat bij deze gelegenheid een doorbraak is geforceerd in de zaak over de Noorse schat.⁶² De Noorse goederen werden in maart 1548 door de Deventer stadssecretaris Nicolaas Verheyden naar Brussel gebracht en aan de secretaris van de regering Pieter Verreyken overhandigd. Verheyden stelde namens Deventer drie voorwaarden: de verzekering om nooit meer lastig te worden gevallen vanwege de affaire, schadeloosstelling van de schuldeisers, en vrijwaring van juridische procedures.⁶³ Na inwilliging werden op 8 juli de goederen samen met een inventaris aan gevolmachtigden van de paltsgraaf meegegeven.⁶⁴ Daarmee was een eind gekomen aan tien jaar soebatten.

Stedelijke diplomatie

Dat diplomatie niet voorbehouden was aan staten en dat ook steden deelnamen aan diplomatiek verkeer zien we opnieuw in de Deventer casus.⁶⁵ Tegen wil en dank werd de stad de spil in een diplomatieke affaire waarin zij niet afzijdig kon blijven. Het doel en de strategie achter het diplomatieke optreden van de stad veranderden in de loop van de tijd door veranderende omstandigheden en door het optreden van de verschillende betrokken partijen of gesprekspartners.

⁶² Postma, *Viglius*, 132, 137.

⁶³ Instructie van Deventer aan Verheyden, 8 maart 1548, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 19a-19b.

⁶⁴ Kwitantie van Verheyden, 8 juli 1548, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 23. Inventaris van de goederen, 8 juli 1548, Deventer, OSA, inv. nr. 470e, 24e.

⁶⁵ P. Marquez, 'Urban diplomacy. Toulouse and its Neighbours in the Twelfth and Thirteenth Centuries', *Viator* 33 (2002) 87-99; Th. Behrmann, 'Verhaltensformen zwischen Herrschern und Hansestädten. Beobachtungen zu den anglo- hansischen und dänisch-hansischen Beziehungen' in: R. Hammel-Kiesow en W. Frischmann eds, *Vergleichende Ansätze in der hansischen Geschichtsforschung* (Trier 2002) 77-96; R. Morieux, 'Diplomacy from below and belonging: fishermen and cross-channel relations in the eighteenth century', *Past and Present* 202 (2009) 83-125.

De mogelijkheden voor de stad om een eigen, succesvolle diplomatieke koers te varen waren beperkt. Enerzijds was Deventer een zelfbewuste stad die zich liet voorstaan op lidmaatschap van de Hanze. Ook streefde Deventer, samen met Zwolle en Kampen, binnen Overijssel maximalisatie na van de stedelijke autonomie ten koste van het gezag van de gewestelijke Staten. Anderzijds hadden de Staten van Overijssel, inclusief Deventer, zich vrijwillig onder het gezag van de keizer gesteld.⁶⁶ De vraag was vervolgens in hoeverre de stad tegen de wensen van de door haar erkende vorst in kon gaan. De ene keer beriep Deventer zich op haar rechten als Hanzestad; de andere keer op de rechten en privileges die Karel V had erkend bij de onderwerping aan diens gezag. Karel V en Maria van Hongarije waren niet de enige vorsten waarmee Deventer te maken had. Christiaan III van Denemarken en Frederik van de Palts bedreigden de economische belangen van de stad in hun pogingen de Noorse schat in handen te krijgen. De stad raakte tussen deze vorsten bekneld.

Ondanks de preciaire positie van Deventer tussen deze machtige heren streefde ze duidelijke doelen na: een correcte afhandeling van de schulden van de Noorse aartsbisschop en van de erfenis van Nils Lykke en het beschermen van haar inwoners en goederen die arrestatie riskeerden. In feite waren beide doelen uiteindelijk gericht op de handelsbelangen van de stad en haar inwoners. Vóór de Vrede van Spiers richtte Deventer zich voornamelijk op de dreiging die uitging van Christiaan III. Terwijl de stad zich aanvankelijk nog kon beroepen op haar positie als Hanzestad bleek in 1542 dat de door de Deense koning afgekondigde versperring van de Sont ook voor de Overijsselse steden zou gelden. Toen deze vorst met de vrede van 1544 zijn claim op de Noorse schat liet vallen, werd de paltsgraaf, wiens kansen op de Deense troon nu definitief de grond in waren geboord, de grootste dreiging. De tot keurvorst opgeklommen en tot het protestantisme bekeerde Frederik bond pas in toen hij zich, na de Schmalkaldische Oorlogen, op de Rijksdag in Augsburg opnieuw loyaal verklaarde aan Karel V. Kort daarna zag hij zich ook genoodzaakt de eis te accepteren dat de schuldeisers moesten worden betaald voordat hij de Noorse schat in handen zou krijgen.

Dit resultaat werd bereikt door een bewuste diplomatieke strategie. Vanaf het begin hield Deventer zich voor onschuldig: de stad zei niets te maken te hebben met de goederen. Nadat Deventer zich gedwongen zag om mee te werken aan de oplossing van de zaak, bewandelde ze

⁶⁶ Israel, *Republiek*, 67, 72-73.

verschillende wegen. Aan de ene kant stelde de magistraat zich onderdanig en welwillend op ten opzichte van Karel V en Maria van Hongarije, en tot op zekere hoogte ook ten opzichte van Frederik, de latere Paltsgraaf. Aan de andere kant benadrukte zij de eigen rechten en privileges die Karel V in 1528 had erkend en hield ze vast aan een zelfstandige politiek: de stad stelde zich op het standpunt dat haar eisen ingewilligd moesten worden, voordat zij aan een oplossing wilde meewerken. Dat deed Deventer met volharding en succes: de vorsten konden schrijven wat zij wilden, pas toen Deventer overtuigd was van de goede afloop, werden de goederen daadwerkelijk overgeleverd. Het einde van het liedje was dan ook dat de zaak min of meer werd afgewikkeld zoals de stad wenste, zonder dat ze 'gestraft' werd voor haar eigenstandige optreden of er anderszins nadelen van ondervond. Het was een sterk staaltje stedelijke diplomatie.

Toch zaten er voor Deventer ook nadelen aan deze volhardende, 'zelfbewuste' houding. Totdat de verzekering van de vorsten kwam dat de stad in haar wensen tegemoetgekomen zou worden, hield Deventer het op tijdrekken en traineren. In de loop van de tijd verloren daarom nogal wat partijen hun geduld. Op deze manier bracht de halsstarrigheid de stad in nieuwe en onvoorziene problemen en zorgde ervoor dat de kwestie veel langer duurde dan nodig was en ook dan de stad moet hebben gewild. Als we dan ook de zelfstandige strategie van de stad zouden evalueren, dan noemen we het een gemengd succes: de zaak werd uiteindelijk opgelost zoals Deventer het wilde, maar de weg ernaartoe was lang en leverde de stad nieuwe problemen op.

Wat kenmerkte de positie van de overige partijen in de affaire? De houding van Karel V is misschien het best 'onverschillig', of met een minder negatief woord, 'afzijdig' te noemen. De keizer had belangrijker zaken aan zijn hoofd. Daarbij trad Maria namens hem op en dat deed zij betrokken en doortastend. Met een mengeling van strengheid en vriendelijkheid wist zij de stad in de richting te dirigeren die zij wilde, ook al was het pas na langdurig en moeizaam getouwtrek zover. Voor Christiaan III was de zaak, hoewel het om goederen ging die voor Noorwegen van belang waren, en die, zoals hij het stelde, Noors bezit waren, niet meer dan een klein onderdeel van zijn oorlogen met Karel V. Toen daar in 1544 met de Vrede van Spiers een einde aan was gekomen, liet hij de Noorse schatten schieten.

De Paltsgraaf was degene die van begin tot einde het meest achter de goederen aanzat. In diplomatiek opzicht was zijn houding ook het meest problematisch voor Deventer: beide partijen hadden andere ideeën over de

afhandeling van de kwestie, maar moesten het wel eens worden, omdat Frederiks aanspraak nu eenmaal gesteund werd door Karel V en de landvoogdes. Frederik pretendeerde, gesteund door Karel V, recht te hebben op de Deense kroon en daarmee op de Noorse schatten. De Deense kroon kreeg hij niet. De Noorse schatten wél, als doekje voor het bloeden.

De crediteuren tot slot kregen betaald en hadden in die zin een succesvolle strategie gevolgd. Maar de lange wachttijd, de moeite die zij moesten doen en de onzekerheid over een goede afloop, gaven dit succes toch een schaduwzijde. Of de betaling enkel een morele genoegdoening of ook daadwerkelijk een realistische financiële kwijting is geweest, weten we niet. Van *fru* Inger, noch van haar gevolmachtigden, werd in Brussel iets vernomen. De kist met de kleinodiën verviel daarmee aan de Paltsgraaf.

Uit het voorgaande komt ook duidelijk Deventers positionering in het diplomatieke conflict naar voren. Waar mogelijk stelde de stad zich zelfstandig op, waar nodig echter benadrukte zij haar afhankelijkheid. Bovendien is het niet onbelangrijk op te merken dat de Overijsselse steden in deze zaak samen een vuist maakten, zoals blijkt uit de brieven die Zwolle en Kampen gezamenlijk aan Frederik en de landvoogdes stuurden. Deventer stond in die zin niet alleen, maar wist zich gesteund door de andere steden.

De toon van Deventers diplomatieke correspondentie, tenslotte, is vrij constant. Meestal is die, zoals te verwachten, onderdanig ten opzichte van 'grotere' partijen. Tegelijkertijd kan de stelligheid en vastberadenheid waarmee Deventer in heldere punten zijn eisen, maar ook zijn bezorgdheid uiteenzette, ons niet ontgaan. Dit vastberaden schrijven, dat zo niet goedgekeurd, dan toch gedoogd werd door de machtigere partijen droeg bij aan een oplossing die Deventer schikte.

Conclusie

In dit artikel hebben we ons de vraag gesteld wat in de kwestie van de Noorse schatten het doel van Deventer was en door middel van welke strategie de stad dat doel trachtte te bereiken. Daarbij wilden we aanhaken bij de nieuwe diplomatieke geschiedschrijving en in het bijzonder bij studies naar stedelijke diplomatie.⁶⁷ We kunnen dan concluderen dat Deventer een

⁶⁷ Zie noot 65.

sterke en onafhankelijke diplomatie voerde. Gesteund door haar zustersteden Zwolle en Kampen wist de stad te volharden in haar belangrijkste eisen die vrijwel vanaf het begin gelijk bleven: de crediteuren moesten betaald en de voor Deventer zo belangrijke handel met rust gelaten worden. Deventers verdragings tactiek was gericht op het binnenhalen van deze gestelde doelen: de stad traineerde de zaak totdat de 'hoge heren' zich bereid zagen de zaak te schikken zoals Deventer wilde. Daarbij maakte de stad de ene keer handig gebruik van haar lidmaatschap van de Hanze, de andere keer van de bescherming van haar landsheer Karel V. Deventer laveerde uitgiend tussen de Habsburgse centralisatiepolitiek en de eigen hang naar autonomie. We kunnen dan ook met recht stellen dat Deventer in deze jaren een mooi voorbeeld van een onafhankelijke stedelijke diplomatie biedt en dat deze casus laat zien dat deze stedelijke diplomatie zich verrassend genoeg ook deed gelden binnen een netwerk van zeer ongelijke machtsverhoudingen. In het kader van de 'New Diplomacy' zou het interessant zijn te zien of de houding van Deventer in deze zaak uniek is of juist vergelijkbaar met die van andere steden in dezelfde tijd.

Tegelijk met deze bevindingen heeft ons onderzoek echter ook een heel aantal vragen opgeroepen. Een belangrijke vraag is wie de Deventer crediteuren precies waren. We kennen hun namen, maar weten vooralsnog niet of het grote spelers waren in Deventer. Het is niet onwaarschijnlijk dat zij, als ze niet al zelf het beleid van de stad bepaalden, dan toch een grote invloed erop konden uitoefenen.⁶⁸ Het is interessant om te zien dat de Deventer crediteuren feitelijk de enige waren die hun geld kregen en dus profiteerden van de diplomatieke inspanning. Daarnaast moet opgemerkt worden dat ons onderzoek met name gebaseerd is op het Deventer archief, waarmee we een eerste licht hebben willen werpen op de kwestie. Dit materiaal zou aangevuld kunnen worden met materiaal uit andere archieven.⁶⁹

Aan de moeilijkheden die Deventer ten deel waren gevallen vanwege het internationale diplomatieke conflict dat jarenlang op de stad

⁶⁸ Marquez, 'Urban Diplomacy', 87-99, geeft voor Toulouse in de twaalfde en dertiende eeuw eenzelfde ontwikkeling weer: de achtergrond van de mensen die het stadsbestuur in die stad uitmaakten, bepaalde grotendeels het gevoerde diplomatieke beleid.

⁶⁹ Met name het Algemeen Rijksarchief in Brussel waar zich verschillende brieven uit de correspondentie over deze kwestie moeten bevinden, het Nationaal Archief in Den Haag en de stadsrekeningen in Deventer bieden mogelijkheden.

drukte, kwam een einde toen op 8 augustus 1548 de goederen van de aartsbisschop in handen van de gezanten van de Paltsgraaf werden gegeven. Daarmee verdween niet alleen de 'lanckwelige ongonst', maar ook de Noorse schat waaronder de bijl van Sint Olav.⁷⁰ Ze schenen de Deventenaren allerminst te bekoren: gedurende het tien jaar durende diplomatieke getouwtrek komt nooit het idee op om de goederen of een deel ervan simpelweg zelf te houden. Deventers interesses lagen duidelijk elders. De stad had bewezen dat ze ter bescherming van haar eigen economische belangen in de internationale diplomatiek haar mannetje wel kon staan.

⁷⁰ Molhuysen, 'Proccedure', 24-29.